

Eesti looduskaitse,
taimede ja loomade geograafia sektsiooni
teadaanded

№ 2.

**Mis tuleb tähele panna taimede
korjamisel herbaariumi jaoks?**

Tõlkinud Jaan Rumma.

Tartus, 1920.

Trükitud Kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ trükikojas.

16 märts

1394

15562736

1920

A 30 ju.

Kui herbaariumil peab olema teaduslik väärtus, kui ta peab kõlbama taimede süstemaatilisteks ja geograafilisteks töödeks, siis peavad iga korjatud taime juures leiduma järgmised andmed:

I. Leiukoht.

Selle all mõistetakse täpipealset koha (linna, alevi, küla, talu, maakonna, kihelkonna jne.) nimetust, kus taim korjatud.

II. Asukoht.

Selle all mõistetakse geograafiliselt kindlaksmääratud kohas tegutsevate faktorite kogumõju taimede peale.

Korjatavate taimede täpipealse asukoha määramisel on eestkätt järgmised andmed tarvilikud:

1. Mullapind (kas on mullapinnaks liiv, savi, lubi, turvas jne.).

2. Mullapinna niiskuse suurus.

Mullapind on märg, kui mulla ülestõstmisel vesi sealt välja nõrgub; niiske, kui peos pigistades vesi välja tilgub; röske, kui mulla osakesed niiskuse mõjul hästi koos püsivad; kuiv, kui viimane puudub; p õ u d n e, (tuhkjas), kui niiskust üldse märgata ei ole, kui muld sõre, pudev on.

3. Ekspositsioon. Sellega näidatakse, kas taime asukoht on tasane või asub ta nõlvakul. Viimasel korral märgitakse üles ka ilmakaar, kuhu poole kaldub nõlvak.

4. Valgustusvahekorrad. Siin tähendatakse üles, kas taim on kasvanud päikese paistel, varjus või poolvarjus.

5. Formatsioon-bioloogilised vahekorrad. Iga taim kasvab teatud ühenduses teistega. Nii kasvab, näit., mänd (*Pinus silvestris*) koos teiste mändi-

dega ja moodustab männimetsa. Selle metsa all võivad kasvada mustikad (*Vaccinium myrtillus*) ja samblad või kanarbik (*Calluna vulgaris*). Niisama on männimetsi kõrgete roht- ja heintaimedega. Seesugust taimede ühinemist kutsutakse taimede ühinguks. Taimede ühingu taimestikuline koosseis muutub asukoha vahekordade — niiskuse, ekspositsiooni, valgustuse jne. — järele. Nii, näit., asuvad igal pool niiskeil soomail laialdased tarnadega ehk puikudega (*Carex*) kaetud heinamaad, kuna kuiva mullapinnaga heinamaadel on valitsemas heinad (näit., kõrrelised — *Gramineae*).

Ent siingi võidakse mõned vahejooned tõmmata.

On olemas kuivi heinamaid, kus kasvab peaaesjalikult aasnurmik (*Poa pratensis*), teisal on valitsemas timut (*Phleum pratense*), kolmandal lõpuks põldristikhein (*Trifolium pratense*).

Sääraseid taimühinguid, mis ühesuguste asukoha tingimuste juures ette tulevad, kuid teatud taimede liikidest koos seisavad, nimetatakse assotsiatsioonideks. Assotsiatsioonid on, näit., männimets kanarbikkudega, männimets mustikatega, heinamaa aasnurmikutest ehk timutist. Assotsiatsioon võib olla puhas, siis valitseb ainult üks taim, näituseks, aasnurmik (*Poa pratensis*), segatud, kui, näit., *Poa pratensis* ja punane aruhein (*Festuca rubra*) ühesugusel määral on laiali lagunenud. On olemas veel liit-assotsiatsioonid, kus tulevad ette mitmesugused taimede liigid, mis astmete viisi asetatud. Nõnda on, näit., kanarbikulises männimetsas kanarbikud ainult maapinnal, kuna männid neist kõrgele ülespoole ulatavad. Heinamaal kasvab aga aasnurmik ja punane aruhein teineteise kõrval ühekõrguselt.

Taimede geograafiliseks uurimiseks on tähtis teada ka assotsiatsioon, kust taim leitud; on see puhas, segatud või liit ja missugustest taimedest ta moodustatud. Peale valitsevate taimede liikide on soovitav ka teiste tähtsamate taimede ülesmärkimine, mis antud assotsiatsioonis ette tulevad.

6. Kasvamise tihedus.

On tähtis üles tähendada, kui suurel määral antud taim teatud kohas ette tuleb. Siis võime järgmisi märkisid tarvitada:

soc., sc. = socialiter — seltsidena — taim kasvab tihedas istandikus, nii et maapealsed osad kokku puutuvad;

cop., cp. = copiose — hulgana — taim tuleb ette hulgana, ent mitte tihedates istandikkudes;

sp. = sparse — taim kasvab laialipillatult;

sl., sol. = solitarie — taim tuleb üksikult, harva ette.

Märgid cop., sp. ja sol. võib ühendada sõnaga greg. = gregarie (karjaviisi), kui taim teatud assotsiatsioonis laiali lagunenud on kas üksikult (greg. sol.), laialipillatult (greg. sp.) ehk väikestes tihedates rühmades (greg. cp.).

III. Õite bioloogilised vahekorrad.

Tuleb üles märkida, kas taim on 1) õiepungades, 2) õitsema hakkamisel, 3) täies õitsemise hoos, 4) ära õitسنenud, 5) viljakandev.

Puude juures on soovitatav üles märkida, kas puu on täiskasvanud või noor.

IV. Täpipealne vaatlemise ja kogumise kuupäev ja koguja nimi peavad üles antud olema.

*

Iga taim peab olema hoolikalt kogutud ja ühes juurte, lehtede ja õitega pressitud ning herbariumi kohase suurusega lehtede vahele pandud (mitte vähemad, kui 36×22 sentimeetrit, kirjutuspaberi formaat). Väikesi taimi võetakse mitu eksemplaari, suurtest — iseloomulikud osad.

Kõik andmed märgitakse lehekese — etiketi — peale.

Näituseks: *Calluna vulgaris* Salisb. Leiukoht: Elva, Tartu maakond, Eesti. Kasvukoht: liivane, kuiv maapind tasasel kohal, varjus.

Assotsiatsioon — männimets soc. Kanarbikuga. Õitsemas 5. VIII 1919. Korjanud... (nimi).

Poa pratensis L. Leiukoht: Kuiksild Sangastes, tee peal telliskivitehasesse, Tartu maakond, Eesti. Kasvukoht: savine, röske maapind tasasel kohal, ilma varjuta; sega-assotsiatsioon: heinamaa rohtudega (näit., *Festuca rubra* ja *Alchimilla vulgaris*) cop. Õitsema hakkamisel (algus) 1. VI. 1919. Korjanud...

*

Et Tartu Ülikooli Botaanika-aed on Eestis botaanilise uurimise keskkohaks, siis on soovitatav, et kogutud taimed määramiseks sinna saadetaks. Igast liigist jääb üks eksemplar Botaanika-aeda herbariumi, teised saadetakse määratult omanikule tagasi.

*

Kirjandus.

Korjajatele juhatusraamatuteks on soovitada: Сюзевъ, П., Гребарій. Наставленіе для собиранія и засушиванія растений для гербарій. Дерптъ 1909. Изд. О-ва Естествоиспытателей при Дерптскомъ Университетѣ. Hind *) 10 mk. On saada Tartu Ülikooli Botaanika-aiast.

H. Männik, Lühikene ülevaade taimekogude korraldamisest. Tallinn 1920. Hind 12 mk.

Taimede määramiseks võivad olla algajatele: Schmeil u. Fitschen, Flora von Deutschland. Leipzig 1920. Hind —

Potonié, H., Illustrierte Flora von Nord- und Mitteldeutschland. Atlas und Textband. Jena 1913.

Klinge, J., Schulflora von Est-, Liv- und Kurland. Dorpat 1885.

Enam teadjatele:

Klinge, J., Flora von Est-, Liv- und Kurland. Reval 1882.

Ascherson, P., Flora des Norddeutschen Flachlandes. Berlin 1898—1899.

Eesti, Läti ja piiriäärsete Venemaa osade taimestiku järelvaatamise raamatuks võib soovitada:

Lehmann, E., Flora von Polnisch-Livland mit Nachtrag. Dorpat 1895, 1896. Tartu Ülikooli juures asuva Loodusuurijate Seltsi väljaanne. Hind *) 33 mk. On saada Tartu Loodusuurijate Seltsist.

Kupffer, K. R., Einiges über Herkunft, Verbreitung und Entwicklung der ostbaltischen Pflanzenwelt. Arbeiten des I. baltischen Historikertages zu Riga 1908 und 1909.

Kupffer, K. R., Bemerkenswerte Vegetationsgrenzen im Ostbaltikum. Verhandlungen des Botanischen Vereins der Provinz Brandenburg 1904.

Kupffer, K. R., Beiträge zur Kenntnis der ostbaltischen Flora. Korrespondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga. Mitmesugustes aastakäikudes, alates 1904. a.

Siis veel mitmesugused vähemad andmed ja käsitlused nimetatud Riia Seltsi „Korrespondenzblatt'is“, Tartu Ülikooli Loodusuurijate Seltsi koosolekute aruanetes, aastaraamatutes ja arhiivis (Archiv der Naturforscher-Gesellschaft bei der Universität Dorpat) ning Acta Horti botanici Jurjevensis'es.

*) Hinna muutused on veel võimalikud.

Venekeelseid raamatuid, mis käsitaksid Eesti taimestikku, ei ole. Head Сырейщиков'и ja Шмальгаузен'и, niisama ka tuntud Маевский raamatud käsitavad Kesk- ja Lõuna-Venemaa taimestikku.

Федченко и Флеров'и Флора Европ. Россii ja Ростовцев'и Определитель растений on kahjuks nii mitmeski asjas puudulikud.

Kui sissejuhatust taimede ühingute tundmaõppimiseks võiks soovitada:

Diels, L., Pflanzengeographie. Sammlung Göschen. Berlin, Leipzig 1918.

Graebner, P., Lehrbuch der allgemeinen Pflanzengeographie. Leipzig 1910.

Warming, E. u. Graebner, P., Eug. Warmings Lehrbuch der ökologischen Pflanzengeographie. 3. trükk. Berlin 1918.

Ühenduses eesolevaga palume lõpuks kõikide kodumaal leiduvate herbaariumide, niisama ka botaanikerite ja asjaarmastajate taimekorrajate kohta teateid saata Tartu Ülikooli Botaanika-aeda.

Eesti looduskaitse, taimede ja loomade geograafia sektsioon.

Tartus, juulikuul 1920.

Väljavõte

Tartu Loodusuurijate Seltsi

istangu protokollist 6. maist 1920.

1. Eesti looduskaitse, taimede ja loomade geograafia sektsiooni kaastööliseks võivad olla kõik koda.likud ja kõrgemate klasside õpilased.

2. Sektsiooni kaastöölised võivad igaaastase 5-margalise tasu eest saada hinnata kõik sektsiooni väljaanded ja oma hinnaga Loodusuurijate Seltsi väljaanded.

3. Sektsiooni kaastöölised võivad külalistena osa võtta kõigist Loodusuurijate Seltsi istangutest, niisama ka sektsiooni koosolekutest (§ 12 Tartu Ülikooli Loodusuurijate Seltsi põhikirjas).

*

Kõik kirjavahetus, mis puutub Eesti looduskaitse, taimede ja loomade geograafia sektsiooni, saata Tartu Ülikooli Botaanika-aeda.
